

Toespraak Gerard Swüste 2 september 2018

PSALM 1

1. Gelukkig de mens die niet
te rade gaat bij slechte mensen, niet
staat op de weg van zondaars, niet
zit in kringen van spotters;
2. maar die geniet van Tora van de Levende,
op Tora zijn zinnen zet
dag en nacht.
3. Zo'n mens: een boom,
geworteld aan stromen water;
is de tijd rijp: vol vruchten;
niet één blad verdort,
altijd groei en bloei.
4. Zo niet slechte mensen:
stof zijn ze,
een beetje wind
en weg.
5. Dus: slechte mensen staan nooit in hun recht,
zondaars vallen in het niet bij rechtvaardigen.
6. De Levende kent de weg van rechtvaardigen,
maar de weg van slechte mensen loopt dood.

uit: *Gerard Swüste Altijd hetzelfde lied Skandalon 2015*

RELIGIE: TOT GELUK VAN DE MENSEN

Heeft u dat vroeger ook nog uit uw hoofd geleerd? Het antwoord op de eerste vraag uit de katechismus? Waartoe zijn wij op aarde? Wij zijn op aarde, zo leerden wij in de Roomse versie, om God te dienen en daardoor hier en in het hiernamaals gelukkig te zijn. Aan de kapelaan die ons wekelijks op school de katechismus kwam overhoren was aan zijn toeg en priesterboord duidelijk te zien dat hij God diende. En of hij gelukkig was? Wij vroegen het ons niet af, maar ik als me nu zijn bleke en strenge gelaatstrekken voor de geest haal, waag ik het te betwijfelen. In elk geval straalde hij het geluk niet uit.

Zijn gelovige mensen eigenlijk gelukkiger dan ongelovige? Ik zou zeggen van niet. De mensen die ik tegenkom die met kracht beweren dat ze niets hebben met kerk en geloof, zijn vaak voortreffelijke en inspirerende mensen. En dan willen ze van mij als theoloog natuurlijk weten of ik echt in God geloof en in een leven na de dood. En wat ik wat al dat gedoe in de kerken vind. Als ik daar wat moeizaam en hikkend iets over probeer te zeggen, denk ik wel eens dat het leven eenvoudiger zou zijn zonder al dat geloof.

Misschien zou de wereld er ook beter uitzien. We kennen de geschiedenis van de Kruistochten, de brandstapels, de ontelbare oorlogen in naam van God of Allah of welk hoger wezen ook, het seksuele misbruik en wat niet al. We zouden ons soms oprecht schamen voor de sporen die de religie heeft nagelaten in levens van mensen tot op de dag van vandaag. En dan zijn we hier op zondag toch weer bijeen, openen dat boek en bidden en zingen van een nieuwe wereld, dat de goede krachten uiteindelijk zullen winnen en dat wij ons leven zullen omkeren.

Vandaag hebben we dat boek opengeslagen bij Psalm 1. De eerste van 150 gedichten en gezangen van mensen met hart op de tong. In de loop van eeuwen is er in onze wereld enorm veel veranderd. Maar wat leeft in de harten van mensen aan geloof, twijfel, vreugde, verdriet, woede, dankbaarheid is niets veranderd. En daar gaan deze liederen over. Psalm 1 wordt, samen met psalm 2 gezien als de inleiding op die hele bundel. En dus is het veel betekenisvol dat Psalm 1 opent met het woord 'gelukkig' en dat in de slotzin van Psalm 2 datzelfde woord 'gelukkig' staat. En alsof dat nog niet duidelijk genoeg: Psalm 1 opent met gelukkig, Psalm 150, het slotlied van het Boek van de Psalmen, is het feest van gelukkige mensen, allemaal in de zevende hemel, allemaal vol lof voor en over God, ze komen toeters, bellen en cymbalen tekort om God te loven en te prijzen. Het Boek van de Psalmen zingt over alles wat in mensen omgaat, maar het wil mensen vooral toezingen naar geluk. Het Boek van de Psalmen loopt daarin evenwijdig met de hele Schrift. Die opent immers ook met het geluk in de Tuin van Eden en sluit af met het geluk in de Stad van God. De katechismus had gelijk: wij zijn voor het geluk geschapen.

Die Tuin van Eden komt in Psalm 1 terug. Er is sprake van een boom, net als in dat paradijs. Een boom die kennis heeft van goed en kwaad. Ook Psalm 1 gaat over goed en kwaad. De boom in de psalm staat geworteld in water. Water staat in de Schrift vaak voor Tora, als bron van alle leven. Een mens die als een boom aan water geworteld staat, is dus een mens die met allebei zijn benen helemaal stevig in Tora geworteld is.

Een mens die dag en nacht gericht is op Tora. Heeft die mens een zwaar leven? De psalm heeft het over iemand die geniet van Tora, dat klinkt niet als een onmogelijke opdracht. Letterlijk staat er: Tora proeven, kauwen, op het puntje van je tong, zodat je de smaak ervan te pakken krijgt. Niet gebukt gaan onder een strenge wet, maar weten dat je de goede weg gewezen wordt. De weg naar geluk.

Psalm 1 zingt niet zomaar van geluk. Het is niet een oppervlakkig lied dat de ogen sluit voor de harde werkelijkheid en op een simpele wijze wil zeggen: ben nou maar gewoon gelukkig en maak je verder nergens druk over. Psalm 1 is naar alle waarschijnlijkheid geschreven tijdens de ballingschap: toen de mensen van Israël ver weg waren, op vreemde grond; ze vragen zich af: is onze God daar ook en waarom merken we daar niets van? Waarom brengt hij ons niet thuis uit onze ballingschap, dat zou een droom zijn, als we zingende terugkeren naar de stad van onze dromen. Ze zitten in een vreemde stad: er wordt gespot met wat hen dierbaar is, nergens is er plaats voor hun verhalen, hun liederen, hun geloof. Hoe blijf je daar op de been? In die situatie ontstaat zo'n lied: o, God, was ik maar zo'n boom, stevig geworteld aan het water.

Psalm 1 is een lied dat ons wil uittillen boven de dooddoener: zo is de wereld nu eenmaal, doe nou maar gewoon mee. Want dat is niet alleen een dooddoener, het is ook een doodlopende weg. Je waait dan als los zand met de wind mee de leegte in. Stevig staan, als een boom, stevig in je schoenen staan. En welke weg wordt me dan gewezen? Je zou misschien denken: veel bidden, veel naar de kerk gaan, een vroom en braaf leven leiden. De psalmen vinden het uitstekend als je zo leeft, maar het gaat om iets anders: het gaat om recht doen aan ieder die naast je staat of die naast je komt te staan. Het gaat om vrede maken, niet zozeer die vrede heel ver weg, waar onze handen voor tekort schieten, maar vrede naast je, om je heen, respect, liefde, ach, het lijkt allemaal zo gemakkelijk en zo vanzelfsprekend en dat is het zo vaak niet.

Goed en kwaad is een kwestie van worden, van groei. En daarin schetst Psalm 1 naar mijn smaak een schitterend beeld. Want groeien kun je alleen als er voeding is vanuit de Tora. En dat doe je niet alleen. Voor psalm 1 maakt het een fundamenteel verschil uit of je je laat voeden door kringen, waar wordt gehoond en gespot, of door een gemeente. Een gemeente als plek waar het woord klinkt en wordt doorverteld en uitgelegd, een gemeente als een leerhuis. Maar ook een gemeente waar het woord wordt gedaan, op welke wijze en hoe groot of klein ook. Want er klinkt in dit lied niet oproep door tot stille, individuele zelfheiliging, maar tot een gemeente van mensen, die proberen te leven naar het woord van de Tora, die elkaar woord en uitleg toevertrouwen, die elkaar op ideeën brengen en inspireren; een plek waar je tot je recht kan komen. Voor het goede begrip: ik ben zo'n ideale gemeente nog niet tegengekomen, maar wel heel wat inspirerende plekken waar mensen elkaar bemoedigen.

En wijst dat woord van de Tora ook echt een weg? Neemt het ons ook bij de hand, als we onheilspellende berichten horen? Staan we dan met onze goede wil en al onze mooie idealen niet machteloos aan de kant? Psalm 1 wil dat gevoel van machteloosheid doorbreken. Ons toefluisteren: blijf nou maar zo gewetensvol mogelijk onderscheiden wat goed is en wat niet. Wat je kunt doen en wat buiten je bereik ligt. Kijk om je heen. Zie hoe ongelijkheid, onvrijheid, rechteloosheid aan de orde van de dag zijn. Gaan we daarin moeiteloos mee, omdat de wereld nu eenmaal zo is, of zoeken we daar een eigen positie? Wij, hier bij elkaar, wij kunnen de wereld niet zomaar veranderen. Maar wij kunnen de woorden van de Schrift in ons hart bewaren, ze ter harte nemen, wij kunnen doen wat onze handen vinden om te doen. Recht doen, vrede maken, hier elkaar aansporen, bijstaan. Zo kan er een nieuwe wereld glore. Als je dat probeert te doen dan ben je een boom. Als je dat samen doet, ben je een boom van een gemeente. Volgens de Schrift is dat een plek waar geluk kan ontkiemen.

Moge het zo zijn.

Gerard Swüste